

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

KŁOSOWICZ, Robert

Egyre lejjebb – súlyosbodó állami diszfunkcionalitás a Közép-Afrikai Köztársaságban (fordította: BÁNÁTI Áron)

Eredeti közlés/Original publication:

Afrika Tanulmányok, 2014, 8. évf., 3. szám, 23–35. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.003.424

Dátum/Date: 2019. február / February

filename: klosowicz_2014_DiszfunkcioAfr

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

KŁOSOWICZ, Robert: Egyre lejjebb – súlyosbodó állami diszfunkcionalitás a Közép-Afrikai Köztársaságban (fordította: BÁNÁTI Áron), *AHU MATT*, 2019, pp. 1–20. old., No. 000.003.424, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közkönyvtárakban / In public libraries

Megjegyzés / Note:

ellenőrzött és szerkesztett szöveg / controlled and edited text

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, államkudarc a Közép-Afrikai Köztársaságban, történeti előzmények feltárása, mai helyzet és politológiai elemzés

African research in Hungary, state failure in the Central African Republic, exploring history, present situation and political analysis

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian,
Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

EGYRE LEJEBB – SÚLYOSBODÓ ÁLLAMI DISZFUNKCIONALITÁS A KÖZÉP-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁGBAN

KŁOSOWICZ, Robert^{*}
(fordította: BÁNÁTI Áron)

Afrika Tanulmányok, 2014, 8. évf., 3. szám, 23–35. old.

Az elmúlt két évtizedben a Közép-afrikai Köztársaság (République centrafricaine, [továbbiakban KAK]) az egész világon az újságok címlapjára került, a médiában pedig heti rendszerességgel szerepelt. A nemzetközi közösség szokatlan érdeklődése ez iránt az egyik legszegényebb afrikai ország iránt két egymást követő polgárháborúnak köszönhető. Először, 2012-ben, egy kormányellenes felkelés – Seleka néven – egyesítette a különböző lázadó milíciákat, majd egy évvel később a Seleka egységei által elkövetett erőszakos cselekményekre válaszul létrejövő falusi önvédelmi erők, anti-balaka néven keltek fel. Azonban azok az elemzők, akik az ország sorsát az elmúlt tizenkét évben, amióta Bozizé elnök katonai puccsal hatalomra került, figyelemmel kísérték, cseppet sem lepődtek meg, mivel már sokkal korábban is látszott, hogy az állam működésképtelenné vált, összeomlása pedig csupán idő kérdése. A Közép-afrikai Köztársaság éveken át vezette a bukott államok, az instabilitás, szegénység, korrupció vagy a társadalom tragikus egészségi állapotának minden létező rangsorát.¹ Ezen túl pedig a diszfunkcionális államok összes indikátora érvényes az országra. Ha figyelemmel kísérjük a Bukott Államok Indexét (angolul: Failed States Index – FSI), ami a legfontosabb jelen cikk szempontjából, – és amit egy washingtoni székhelyű think tank, a Fund for

^{*} PhD, habil. egyetemi docens, igazgató, Jagelló Egyetem, Politikatudományi és Nemzetközi Kapcsolatok Intézet, Krakó / PhD, Associate Professor, Director, Institute of Political Science and International Relations, Jagiellonian University, Kraków, rklosowicz@yahoo.pl

¹ UN-OHRLLS, *Least Developed Countries*, <http://www.unohrrls.org/en/ldc/related/62/> (letöltés: 2014.07.18.).

Peace a Foreign Policy-val együttműködve 2005 óta évente publikál – evidenssé válik, hogy a KAK az állami összeomlás felé tart. Amióta az első felmérést publikálták, a KAK az elmúlt nyolc év folyamán sohasem került ki a tíz legműködésképtelenebb ország közül, sőt tavaly az első három bukott állam egyike lett (2005 – 20.; 2006 – 13.; 2007 – 10.; 2008 – 10.; 2009 – 8.; 2010 – 8.; 2011 – 8.; 2012 – 6.; 2013 – 9.; 2014 – 3).² E cikk a szerző diszfunkcionális államok iránt tanúsított érdeklődésének eredményeként jött létre, mely többek között a 2010 júliusától szeptemberig tartó közép-afrikai köztársasági kutatóútja során alakult ki, és amely a „Bukott államok és azok diszfunkcionális hatása a nemzetközi kapcsolatok regionális és globális dimenzióira” elnevezésű kutatási projekt része volt.

A KAK egyike a világ legelmaradottabb országainak, részesedése a világgazdaságból nem haladja meg a 0,01 százalékot.³ A gazdasági fejlődést többek között az instabil politikai helyzet, a képzett munkaerő hiánya, a fejletlen közlekedési infrastruktúra, a korrupció és a kiterjedt feketegazdaság (főként gyémántcsempészet) hátráltatja. A közlekedési hálózat alulfejlett, vasúthálózat nem létezik, az ország 23 800 km hosszú közúthálózatának pedig csupán 3 százaléka szilárd burkolatú, melynek következtében az esős évszakban az utak többsége járhatatlan. Ami a szegénység és az alulfejlettség mellett szintén hatással van az ország helyzetére, az oktatás rendkívül alacsony színvonala és az egészségügy gyakorlatilag teljes hiánya (a legtöbb kórházat és klinikát missziók üzemeltetik). Az átlagéletkor 49 év, a népesség 13 százaléka HIV fertőzött és a 15 év feletti lakosság 50 százaléka írástudatlan.⁴ Az országban tapasztalható szegénységet a különböző statisztikák is igazolják – a Human Development Index (HDI) 2013-ban a világ 186 országából a Közép-afrikai Köztársaságot a 180. helyre sorolta.⁵ Az ország fő erőforrásai a nyersanyagok, főként a gyémánt, az

² *Failed States Index 2005–2014*, The Fund for Peace, <http://ffp.states-index.org/rankings> (letöltés: 2014.07.18.).

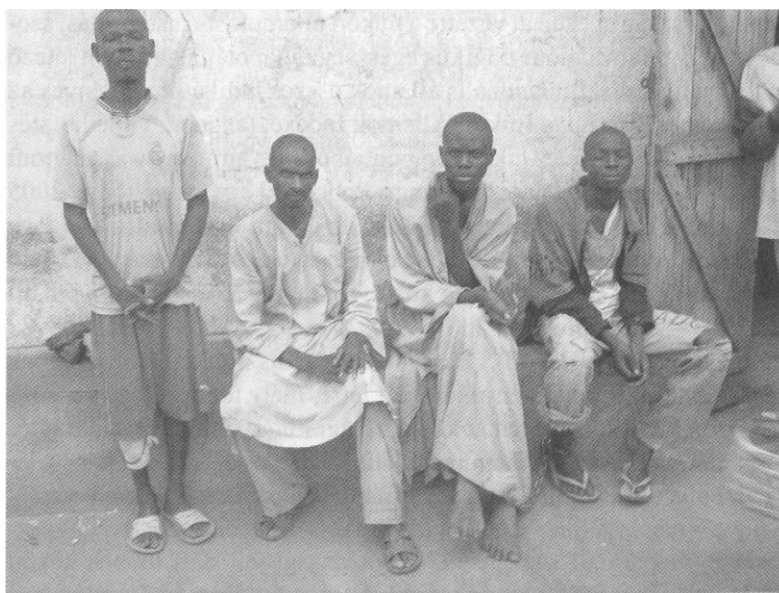
³ *The Central African Republic Country Report*, Global Finance, <http://www.gfmag.com/gdp-data-country-reports/302-the-central-african-republic-gdp-country-report.html#axzzlVBOMyEyA> (letöltés: 2011.07.18.).

⁴ *Central African Republic, Country profile of human development indicators*, <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/CAF.html> (letöltés: 2013.07.16.).

⁵ *Human Development Report 2013*, http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2013_en_summary.pdf (letöltés: 2014.07.20.)

uránium és fa, melyek közül a gyémánt önmagában az export 50 százalékát teszi ki. Az állam pénzügyi helyzete szánalomra méltó, mivel az ma is a tíz évvel ezelőtti helyzethez hasonlít, amikor az államkincstár ajtajára egy darab papírt tűztek, melyen az alábbi felirat volt olvasható:

„A költségvetésben tapasztalható feszültségek következtében további intézkedésig minden kiadás felfüggesztve”, egyértelműen jelezve az állampolgároknak, hogy államcsőd következett be.⁶

Börtönudvar, Bouar, 2010 (a szerző fotója)

A társadalom belső konfliktusainak mértéke

A szubszaharai Afrikában a komplex etnikai szerkezetek inkább általánosak, mint kivételesek. A világ ezen részét még mindig a nemzetállamokat megelőző etnikai tudatosság különböző formái jellemzik. A

⁶ Agata Jabłońska, Pawel Bialobok, *AIDS polityki*, „Wprost”, 11 September 2005, no. 36, 82–83. old.

problémát a gyarmati örökség súlyosbította, mivel az európai nagyhatalmak befolyási övezeteik kijelölésekor nem vették figyelembe az etnikai és kulturális különbségeket. A függetlenség elnyerését követően a politikai elit és a jól működő civil társadalmi intézmények hiánya oda vezetett, hogy ma a politikai rendszer részeként etnikai alapú csoportok versengenek egymással. A Közép-afrikai Köztársaságban több mint 80 etnikai csoport él, melyek egymással rivalizálnak a politikai hatalom megszerzéséért.⁷ A helyzetet tovább bonyolította a az utóbbi időben megfigyelhető szektáriánus konfliktus is, amikor Bozizé elnök leváltását követően az iszlamista Seleka csoport került hatalomra. Az etnikai csoportok által elkövetett állami visszaélések az országban mindennaposak, melyet a függetlenség elnyerése óta eltelt időszak történelme is alátámaszt.

Amikor André Kolingba tábornok hatalomra került az 1981-es katonai puccsot követően kizárólag etnikai és törzsi megfontolásokat vett figyelembe az állami és katonai pozíciók betöltésénél. Kolingba az ország déli részében élő jakoma (yakoma) törzs tagja volt és elnökségének ideje alatt a törzsének tagjai (akik a népesség csupán 5 százalékát teszik ki) foglalták el az állami és katonai kulcspozíciók többségét. A fegyveres erők feltöltésénél szintén az etnikai hovatartozás volt a döntő.⁸ Ennek később komoly következményei lettek, amikor Kolingbát AngeFélix Patassé váltotta az elnöki pozícióban. Mivel utóbbi az ország északi részéből származott, Patassé nem bízott a hadsereg tisztjeiben, akiknek többsége a jakoma törzsből való volt, így alulfizette őket, ugyanakkor pedig létrehozta a jólfizetett „Unité de sécurité présidentielle”-t és különböző milíciákat, akiknek tagjait viszont többnyire északról toborozták. Következésképpen számos felkelés tört ki az új elnök ellen 1996 és 1997 folyamán. Az elnök lévén, hogy bizonytalan volt saját hadseregét illetően külső segítségért folyamodott. Abban az időben ezt a segítséget Líbia vezetőjétől, Moammer Kadha-

⁷ Hátteranyag: *Central African Republic*, U.S. Department of State, Bureau of African Affairs, <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/4007.htm> (letöltés: 2010. 12. 18.).

⁸ *Central African Republic: Andre Kolingba (1937–2010)*. „Africa Research Bulletin: Political, Social and Cultural Series”, vol. 47: 18295B, March 2010; P. Engelbert, *The Central African Republic: Recent History*, [in:] *Africa South of the Sahara*, Routledge 2008, p. 222; A. Mehler, *Central African Republic* [in:] D. Nohlen, M. Krennerich, & B. Thibaut, (ed.) *Elections in Africa: A Data Handbook*, Oxford Publishers, 1999, p. 206.

fitól kapta meg, aki egy 300 fős jól felszerelt és jól képzett kommandót küldött neki.

Miután eltaposta a felkelést Patassé figyelme a jakoma törzsre irányult, aminek következményeként számos büntettet és erőszakos cselekményt követtek el civilek ellen, végül pedig egy valóságos exodusban 20 ezer ember kényszerült elhagyni otthonát. A 2001-es államszínvonal kísérlet idején Patassé ismét a líbiaiak segítségét kérte, gyémántkitermelési monopóliumot ígérve Kadhafinak, valamint Jean-Pierre Bemba Kongói Felszabadítási Mozgalomától (Mouvement pour la Libération du Congo – MLC) bérelt lázadókat, akik kegyetlenségükkel és háborús bűntetteikkel váltak hírhedté. Ezek az egységek portyáik során végigrabolták, gyilkolták, és erőszakolták az ország déli részeinek lakosságát, aminek következtében hozzávetőleg hatvanezer embernek kellett kényszerből elhagynia otthonát.⁹ A 2012-ben megbuktatott Bozizé szintén nem bízott a hadseregben, Republikánus Gárdája (Garde Républicaine) kizárólag az úgynevezett „patriótákból”, valamint a velük érkezett csádiakból állt, akik mind támogatták Bozizét.¹⁰ Az elnök fia, Jean-Francis Bozizé pedig védelmi miniszter lett.

A KAK etnikai mozaikjának egy másik részét a muzulmán lakosság jelenti, melyet a 2012-es konfliktus kitörését megelőzően a teljes lakosság 15–17 százalékának becsültek.¹¹ A muzulmánok bevándorlók leszármazottai, akik többnyire a KAK-al északon szomszédos ál-

⁹ Az abban az időben Patassé gárdája és a kongói egységek által elkövetett bűnöket kivizsgálta a Nemzetközi Büntetőbíróság [ICC], melynek következtében Bemba-t elfogták és átadták a Bíróságnak háborús és emberiség ellenes bűnök vádjával. [w:] *International Criminal Court, Situation in the Central African Republic in the Case of the Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc699541.pdf> (letöltés: 2014. 02. 15.); Daniel Howden, *International justice and Congo 'warlord' on trial. Test of court's credibility as millionaire businessman and former vice-president faces charges of mass murder, rape and pillage*, „The Independent”, 23. 11. 2010, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/international-justice-and-congo-warlord-on-trial-2141135.html> (letöltés: 2011. 08. 13.).

¹⁰ M. Debos, *Fluid Loyalties in a Regional Crisis: Chadian 'Ex-Liberators' in the Central African Republic*, „African Affairs”, vol. 107, April 2008, pp. 229–230.

¹¹ P. Tonino, F. Nyabenda, *Islam en Centrafrique*, <http://www.afriques-poir.com/Ae26/page13.html> (letöltés: 2014.07.14.).

lamokból, főként Csádból érkeztek. Igen jelentős az országra gyakorolt hatásuk, mivel a kiskereskedelmet és a bányászatot is nagyrészt ők tartják kézben. A muszlimok és a főként keresztény (75 százalék) valamint animista (10 százalék) őshonos lakosság közötti ellentét nem csupán felekezeti, de szociális és etnikai színezetű is. Ez feszültség a Séléka hatalomra jutását követően tovább erősödött, mivel az országban élő csádi lakosság egy része nyíltan támogatta a felkelőket.

A hatalom privatizációja

A diszfunkcionális államok nem csupán kevés feladatot látnak el, de még azt a keveset sem képesek hatékonyan elvégezni. Általános szabály, hogy ezek az államok nem rendelkeznek egy erős hatalmi maggal, mely képes lenne megakadályozni a közélet anarchiába fulladását, és nem képesek a társadalmi konfliktusok kezelésére sem. Az állami összeomlás legnyilvánvalóbb jele, hogy az állam elveszíti az erő alkalmazásának monopóliumát saját felségterületén, más szóval az állami erőszak-monopólium kontrollálatlan módon kerül a klánok és etnikai csoportok helyi vezetőihez. Az ilyen helyzetek általában polgárháborúhoz vezetnek, melyet gyakran kísérnek éhezések, járványok, tömeges elvándorlás, etnikai tisztogatás, mészárlás és nemi erőszak-hullámok. Az állam tehetetlensége, hogy irányítsa a közéletet, és szuverenitásának tényleges elvesztése pedig számos lehetőséget kínál a nem-kormányzati aktoroknak, hogy a káosz közepette bűnözői tevékenységet folytassanak és kizsákmányolják a természeti erőforrásokat. Bozizé uralma alatt az ország egyharmada felett megszűnt az állami felügyelet, így főként az északi területeken, Bangui térsége felett három fő fegyveres lázadó csoport gyakorolta az irányítást. Ezek az „Union des forces démocratiques pour le rassemblement” – UFDR, a „l'Armée populaire pour la restauration de la république et la démocratie” – APRD és a „la Convention des patriotes pour la justice et la paix” – CPJP, mely utóbbi jelentős mértékben finanszírozta tevékenységét a természeti erőforrások kizsákmányolásából és az azokkal való kereskedelemről.¹² Másrészt viszont az ország délkeleti részében a Lord Resistance Army (LRA) ütött rajta a lakosságon. A LRA

¹² Greg Queyranne, *Peace in Central African Republic? Last rebels sign deal to end conflict*, Centre for African Development and Security, <http://cads-cdsa.org/2011/07/peace-in-centralafrican-republic-last-rebels-sign-deal-to-end-conflict/> (letöltés: 2011.08.02.).

gyakorlatilag a mai napig jelen van a térségben kihasználva a Kongói Demokratikus Köztársaság és a Közép-afrikai Köztársaság kormányainak gyengeségét, civileket mészárol le, gyermekeket rabol el és képez ki katonának és büntetlenül kel át ezen országok határain.¹³ Ugyanakkor az ország északkeleti részén a szudáni illetőségű Janjaweed milícia ütött rajta, átlépve a KAK határát, hogy a menekülő darfuri lakosokat üldözőbe vegye és a fiatal férfiakat elrabolva besorozza őket milíciába.¹⁴

A fegyveres erők állapota

A működésképtelen államokban a fegyveres erők általában mind kiképzésüket, mind fegyelmezettségüket és felszereltségüket tekintve gyengék. A hadsereget politikai csatározásokba rángatják, és a gyakori államcsíny-kísérletek, valamint az ellenzék elleni büntető expedíciók demoralizálják állományát. Létezik egy szabály, miszerint aki irányítani képes a fegyveres erőket, azé a hatalom, és ezen irányítás elvesztése egyenértékű a hatalom elvesztésével. A hadsereg azonban nem védelmezi az ország érdekeit, annak határait és lakosságát sem képes megvédeni. Sőt, olykor a hadsereg az elnyomó, és a katonákra csak a „kisebbik rosszként” tekintenek. Valójában sokszor zavaros a határvonal, mivel a gyakori államcsínyek és polgárháborúk következtében a lázadó egységekből vezetőjük hatalomra kerülése után állami hadsereg lesz, az állami hadsereg katonái pedig lázadó egységekként alakulnak újjá. Nincs ez másként a Közép-afrikai Köztársaságban sem. A forces armées centrafricaines – FACA, a Közép-afrikai Köztársaság hadserege (a francia hadsereget nem számítva) kulcsszerepet játszik a hatalom megszerzésében és megtartásában. Az ország történelme során a hadsereg, mint a politikai konfliktusokba rángatott erő, szinte minden esetben szerepet játszott az ország elnöki pozícióiban bekövetkező változásokban. Dacko, Bokassa, Kolingba, Bozizé és Djoto-

¹³ *Lord's Resistance Army killed hundreds in Congo Massacre*, Reuters, 2010. 03. 27. <http://www.reuters.com/article/2010/03/27/us-congo-democratic-massacre-idUSTRE62Q1PZ20100327>; *Central Africa: Lord's Resistance Army Exploits State Weakness*, <http://www.rightsmonitoring.org/2011/02/central-africa-lords-resistance-army-exploits-state-weakness/> (letöltés: 2010. 12. 20.).

¹⁴ *State of anarchy: rebellion and abuses against civilians*, Human Rights Watch, Vol. 19, No. 13(A) (September 2007).

dia elnökök mind katonai puccs segítségével kerültek hatalomra a helyi hadsereg vagy külföldi zsoldosok segítségével. Az öt elnökből négy ráadásul korábban a hadsereg vezérkari főnöke volt. Az ország első elnöke, David Dacko uralmát Jean-Bédél Bokassa vezérkari főnök döntötte meg. 1979-ben azonban Dacko francia kommandósok segítségével a Baracuda hadművelet keretében visszatért a Közép-afrikai Köztársaságba, hogy visszaszerezze hatalmát. 1981-ben újra megdöntötték elnökségét, ezúttal egy másik hadvezér André Kolingba tábornok személyében. Az egyetlen elnök, akit demokratikus úton választottak meg (1993-ban) Ange-Félix Patassé volt, aki viszont igen hamar népszerűtlenné vált a hadsereg köreiből, mivel a tisztek és katonák többsége olyan déli törzsekből származott akik Kolingbát támogatták. 1996 és 1997 folyamán az alulfizetett hadsereg számos felkelést szított az országban és 2001-ben egy sikertelen államcsíny kíséreltetére is sor került. Miután a honi hadsereg lojalitására nem számíthatott, Patassé Líbiától és a Kongói Demokratikus Köztársaságtól kért segítséget.

François Bozizé választási plakátja egy üzlet ajtaján, Bocaranga, 2010

A KAK hadserege nem csupán alulképzett, de egyben kiszámíthatatlan is. A demoralizálódott katonák számtalanszor fejezték ki elégedetlenségüket számos lázadást szítva elmaradt bérük kifizetéséért. A puccsokban való részvétel bizonyosan nem járult hozzá a morál javulásához, mindemellett pedig a hadsereget gyakran kritizálják az emberi jogok gyakori megsértéséért, korruptségáért és a nők ellen elkövetett szexuális erőszakért. Következésképpen, mikor eljön az „igazság pillanata”, amilyen a legutóbbi Seleka felkelés is volt, a hadsereg nem képes hatékonyan ellátni feladatait és általában dezintegrálódik.

A fent leírtakra kiváló például szolgálnak a 2013. márciusi események, amikor 24-én a Seleka-lázadók átvették az irányítást a főváros felett és pár nappal később már az egész országot az ellenőrzésük alatt tartották. A Seleka harcosai főként Csádból és Szudánból érkeztek és többségük arabul beszél, nem ismerve a franciát és a sangót. A kezdeti offenzíva idején számuk több mint ötezerre volt tehető, azonban később ez több mint ötszörösére növekedett. Az újonnan toborzottak pár napos kiképzés után fegyvert és egyenruhát kaptak és besorozták őket a közép-afrikai hadseregbe. Lévén, hogy nem sok elképzelésük volt a becsületről és a katonai fegyelemről, számos esetben követtek el olyan visszaéléseket, mint a lopás, nemi erőszak, erőszakos pénzszedés út menti ellenőrzőpontoknál, boltokban, vásároknál és egyéb helyeken. Ezeket a visszaéléseket pedig feljebbvalóik kifejezett vagy hallgatólagos hozzájárulásával követték el. Valójában még a katonai rangokat is a különböző afrikai országokban folytatott hadjárataik során szerzett „érdemeiknek” köszönhetik, nem pedig kiképzésüknek és hosszú szolgálati idejüknek.¹⁵

A Selekához köthető katonák cselekményeinek köszönhető az Anti-Balaka mozgalom, mely célul tűzte ki az „idegenek” (azaz a Seleka-lázadók – akiket iszlám vallásúakként azonosítanak) kiűzését. Ez vezetett el a véres polgárháború mélysárlásokkal és nemi erőszakkal teli második szakaszához, melynek következtében muzulmánok ezrei kényszerültek elhagyni otthonaikat.

¹⁵ Mirosław Gucwa misszionárius pap beszámolója alapján, Bouar, Central African Republic, 2013.

Háborúk

A háborúk az állami összeomlás legvéresebb következményei, és az elmúlt tizenkét év során a Közép-afrikai Köztársaságban három olyan komoly belső konfliktus is zajlott, melyek magukon viselték a polgárháború jegyeit, és amelyek a lakosság szenvedéséhez vezettek; több ezren sebesültek meg, haltak meg vagy váltak hontalanná. Egy gyéren lakott országban az ilyen konfliktusok katasztrofális következményekkel járnak, mivel a konfliktusban résztvevő felek nem követik a hadviselés olyan alapvető szabályait sem, mint a civilek, a hadifoglyok és a vallási helyek megkímélése. Az ilyen hadviselés következményeivel kapcsolatos felelősség teljes hiányát tovább súlyosbítja, hogy a hadviselő felek rendkívül decentralizáltak és a demoralizált egységek csak átmenetileg cselekednek koordináltan, többnyire a nagyobb katonai műveletek idején. Mi több, a háborús felek idegen országok zsoldosait is alkalmazzák, melyek nem azonosulnak a helyi lakossággal és csak a fosztogatásra koncentrálnak – többnyire a csádi, szudáni és kongói demokratikus köztársasági zsoldosok viselkednek a legkegyetlenebbül.¹⁶

A Közép-afrikai Köztársaságban az Ange-Félix Patassé és François Bozizé ezredes között dúló hatalomért folytatott harc szétrombolta az országot és a lakosságot éhínség-közeli állapotba sodorta, amikor az egymással hadakozó politikusok külföldi hadseregektől kértek segítséget (Patassé líbiai és kongói zsoldosoktól, Bozizé csádiaktól), akik kifosztották az országot (főként marhából és szárnyasokból álló) állatállományát. A legyőzött Patassé egységeinek egy része átalakult civileket fosztogató útszéli bandákká. Ez a gyakorlat különösen az ország északi területein, a csádi határ közelében volt nyomasztó, ahol az úgynevezett útonállók egykori csádi katonák voltak, akik fegyverrel a kézben néztek könnyű préda után.¹⁷ A nbororo nép különösen megszenvedte tevékenységüket, mivel ellopták megélhetésük alapját képező szarvasmarháikat.

¹⁶ Herfried Münkler, *Wojny naszych czasów*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2004, pp 37–38; Bolesław Balcerowicz, *Siły zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006, pp 125–127.

¹⁷ Robert Wieczorek, *Listy z serca Afryki*, Serafin, Kraków 2007, p 75.

A francia hadsereg katonái a KAK fővárosában, Bangui, 2010

A régió destabilizációja

A diszfunkcionális államok gyakran nem csupán belső küzdelmeiktől gyötrődnek, de egyben a környező országok konfliktusainak bölcsői is, ily módon destabilizálva egész régiójukat. Mivel képtelenek területüket ellenőrizni, így az onnan a szomszédos országok ellen indított agressziót sem képesek megelőzni. A KAK instabilitása a környező országokra is hatással van, és gyakran külső beavatkozásokhoz vezet (szomszédjait is beleértve). Ilyenek voltak a Csád, Szudán, a Kongói Demokratikus Köztársaság és az egykori gyarmatosító, Franciaország, továbbá a nemzetközi szervezetek, mint például az ENSZ vagy az Európai Unió – az ENSZ missziója a Közép-afrikai Köztársaságban és Csádban (MINUCART), EUFOR Csád/KAK, a Közép-afrikai Gazdasági és Monetáris Közösség (CEMAC) beavatkozásai.¹⁸

A KAK és Csád a történelem folyamán többször támogatta a másik ország lázadó csoportjait a központi kormányzattal szemben. 2003-ban például Bozizé ezredes felkelése az akkori elnök, Patassé ellen

¹⁸ Összesen 21 EU tagállam csatlakozott az Európai Unió csádi és KAK-i missziójához. Vö.: Marek Brylonek, *PKW w Czadzie i Republice Środkowoafrykańskiej*, „Przegląd Logistyczny”, December 2008, pp. 4–10; Artur Kępczyński, *Wyzwania logistyczne operacji w Czadzie i Republice Środkowoafrykańskiej*, „Przegląd Logistyczny”, December 2008, no. 4, pp 11–16.

Csádban kezdődött Idriss Déby csádi elnök hivatalos támogatásával. Később a csádi elnök támogatta Bozizé elnököt, hogy leverje a KAK északi részén a felkelőket azért, nehogy a határ két oldalán harcoló felkelők egyesülhessenek és a csádi felkelők a KAK területén is megerősödjenek.¹⁹ A csádi hatóságok voltak azok, akik letartóztatták és átadták a KAK kormányának Charles Massit, a CPJP lázadó csoport vezetőjét, mely az ország északi részén tevékenykedett. Továbbá, szintén csádi csapatok voltak azok, akik 2010 novemberében kiszorították a fent említett lázadókat a stratégiaiag fontos északi Birao városából, s mindezt szintén a bangui kormány kérésére.²⁰

Szudán viszont a Bozizével szembeni felkelőket támogatta a Közép-afrikai Köztársaságban. Kartúm hallgatólagos hozzájárulásával a muzulmán Janjaweed fegyveres milíciák rajtaütöttek a KAK területén található menekülttáborokon.²¹ Mi több, a szudáni kormányhadsereg számos alkalommal hajtott végre katonai műveleteket a KAK területén bujkáló lázadók ellen.

A csádi lázadók többek között a KAK területéről indították el 2006 áprilisában Mahmat Nour vezetésével a csádi főváros, Ndjamena elleni támadásukat és az is tudvalevő, hogy közép-afrikai zsoldosok is voltak közöttük.

Korrupció

A korrupció inherens eleme a gyenge és káoszba zuhant országok valóságának beleértve az államapparátus minden hivatalnokát a hétköznapi aktatologatótól a legmagasabb szintű hatóságokig. Ezekben az

¹⁹ Kelly Campbell, *Central African Republic, Chad and Sudan: Triangle of Instability?*, Center for Conflict Analysis and Prevention, United States Institute of Peace, December 2006, <http://www.usip.org/publications/central-african-republic-chad-and-sudan-triangle-instability>

²⁰ Greg Queyranne, *Peace in Central African Republic? Last rebels sign deal to end conflict*, Centre for African Development and Security, <http://cads-cdsa.org/2011/07/peace-in-centralafrican-republic-last-rebels-sign-deal-to-end-conflict/> (letöltés: 2011.08.20.).

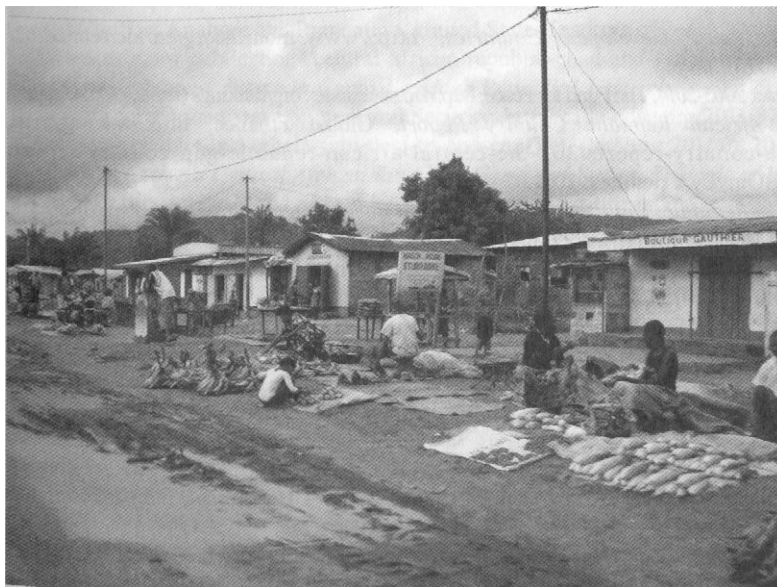
²¹ Kelly Campbell, *Central African Republic, Chad and Sudan: Triangle of Instability?*, Center for Conflict Analysis and Prevention, United States Institute of Peace, December 2006, <http://www.usip.org/publications/central-african-republic-chad-and-sudan-triangle-instability> (letöltés: 2010.12.20.).

országokban a korrupció nem csupán egy társadalomilag elfogadott jelenség, de valójában hivatalos mellékkereset, sőt, gyakran az egyetlen fő bevételi forrás is. A korrupció mindenütt jelenléttségének következtében az ország átlagpolgára teljesen védtelen vele szemben, mivel esélye sincs a hivatalos döntések ellen tiltakozni. Az állami tisztviselő, vagy katona, aki egy utakadállynál posztol és órákig várhatja az arra haladót egy mondvacsinált ok miatt, majd hirtelen azonnali áthaladást kínál neki kenőpénzért cserébe, vagy a vámtiszt a határon, aki olyan díjakat akar megfizettetni, melyek hivatalosan nem léteznek, maguk is fizetnek feletteseiknek, hogy megtarthassák állásukat. A felettesek pedig a saját főnökeiknek fizetnek, és ez így megy egészen a köztisztviselői ranglétra legtetéjéig. Következésképpen a polgároknak esélyük sincs a korrupcióval szembeni védelemre, a közérdek nem fontos, a polgárok és állami alkalmazottak pedig nem is respektálják azt. Attól a pillanattól kezdve, hogy átléptük a Közép-afrikai Köztársaság határát mindenütt találkozhatunk a korrupcióval. A határőrök és vámtisztek számla nélkül fizettetnek az emberrel díjakat, az út menti ellenőrzőpontokon a katonáknak „útdíjat” kell fizetni, de a nyersanyagok (főként gyémántok) bányászatához és a fakitermeléshez is a zsebünkbe kell nyúlni, ha engedélyt szeretnénk kapni. A gyémántokhoz köthető korrupcióról szól Mads Brüger nagysikerű Nagykövet úr című dokumentumfilmje is.²² Robert Wiczorek misszionárius az országban uralkodó korrupciót a következőképpen írja le:

„A gyémántok bányászatáról és kereskedelméről szóló törvényt ismét megreformálták, mivel kiderült, hogy az értékes kövek legalább felét kicsempészték az országból. A Munkaügyi Minisztérium által lefolytatott vizsgálat szerint a közalkalmazotti pozíciók 10 százaléka, azaz körülbelül kétezer állás fiktív [...] A múltban és a jelenben a különböző egyenruhás alkalmazottak pénzsóvárságának kielégítése mindig könnyen ment. Elegendő pusztán kiengedni őket az utakra, hogy barikádokat emeljenek, és ott megkérjék az arra haladókat, hogy „működjenek együtt a formalitásokkal”, azaz, fizessenek fejenként 500 közép-afrikai frankot”.²³

²² Nagykövet úr (*Ambassador*), rendezte: M. Brügger, 2011, forgalmazza az Against Gravity.

²³ Robert Wiczorek, *Pgknigte serce Afryki*, Serafin, Kraków 2008, pp. 250–251.

Utca Bimbo-ban (Bangui délnyugati központja), 2010

Pár évvel ez előtt sokat szerepelt a hírekben egy lengyel utazó, Maciej Pastwa, akit letartóztattak a Közép-afrikai Köztársaságban. A rendőrség őrizetbe vette, mivel nem volt hajlandó kenőpénzt fizetni. A lengyel ugyanis azért utazott Afrikába, hogy egy iskolát és kúrt építsen a leginkább nélkülöző lakosságnak.²⁴ Létezik egy elmélet, miszerint az ilyen országokban két módja van, hogy elintézd a dolgokat: vagy ismersz valakit, vagy fizetned kell. A Transparency International által közzétett Korrupció Érzékelési Index (CPI) szerint a vizsgált 170 országból a KAK az elmúlt 5 évben végig a 144–145. helyezést érte el – így az egyik legkorruptabb ország a világon.²⁵

²⁴ *Kłopoty polskiego podróżnika, nie dal łapówki*, „Gazeta Wyborcza”, 5 August 2011, <http://wiadomosci.onet.pl/regionalne/poznan/kłopoty-polskiego-podroznika-nie-dallapowki,1,4813576,region-wiadomosc.html> (letöltés: 2011. 08. 05.).

²⁵ *Corruption Perceptions Index 2010–2013*, http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi (letöltés: 2013. 07. 15.).

Konklúzió

Összegzőképpen elmondható, hogy a Közép-afrikai Köztársaság az állami diszfunkcionalitás minden jellemzőjét magáénak tudhatja, és nincs jele annak, hogy a helyzet jelentősen változna a közeljövőben. A kormány nem képes a határokat ellenőrizni, a hadsereg demoralizálódott és dezintegrálódott, és az ország területén egy belső vallási és etnikai konfliktus van folyamatban. A KAK, melyet a világ egyik legszegényebb államának tartanak, teljesen lepusztult. Annak ellenére, hogy ideiglenes elnököt választottak, aki várhatóan a választások lebonyolításáig marad hivatalban, az erőszak tovább folyik és közel egy millió embernek kellett elhagynia otthonát – ami a lakosság 20 százalékát jelenti.²⁶

Felhasznált irodalom

Central African Republic: Time for Accountability, Amnesty International, July 2014

Corruption Perceptions Index 2010–2013, http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi

Failed States Index 2005–2014, The Fund for Peace, <http://ffp.statesindex.org/rankings>

Human Development Report 2013, United Nations Development Programme http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2013_en_summary.pdf

International Criminal Court. Situation in the Central African Republic in the Case of the Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, <http://www.icc-pi.int/iccdocs/doc/doc699541.pdf>

State of anarchy: rebellion and abuses against civilians, Human Rights Watch, Vol. 19, No. 13(A) (September 2007)

²⁶ Jelenleg mintegy 5800 afrikai katona és 2000 francia katona állomásozik a KAK-ban, hogy segítsenek megakadályozni az erőszakot. Ezen csapatok azonban elégtelennek bizonyulnak ahhoz, hogy akár csak egy relatív rendet is megteremthessenek. Így ebben a helyzetben az EU külügyminiszterei úgy döntöttek, hogy 500 katonát küldenek az országba; v.ö. *Central African Republic: Time for Accountability*, Amnesty International, July 2014, p. 10.

The Central African Republic Country Report, Global Finance, <http://www.gfmag.com/gdp-data/country-reports/302-the-central-african-republic-gdp-country-report.html#axzz1VB0myEyA>

Bałcerowicz, Bolesław (2006), *Siły zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar

Münkler, Herfried (2004), *Wojny naszych czasów*, Kraków: Wydawnictwo WAM

Wieczorek, Robert (2007), *Listy z serca Afryki*, Kraków: Serafin

Engelbert, Pierre (2008), „The Central African Republic: Recent History”. In: *Africa South of the Sahara*, Routledge 2008

Mehler, Andreas (1999), „Central African Republic”. In: D. Nohlen, M. Krennerich, and B. Thibaut, (eds.) *Elections in Africa: A Data Handbook*, Oxford: Oxford Publishers

„Central Africa Republic: Andre Kolingba (1937–2010)”. (2010). *Africa Research Bulletin: Political, Social and Cultural Series*, vol. 47: 18295B, March 2010.

„Kłopoty polskiego podróżnika, nie dał łapówki”. *Gazeta Wyborcza*, 5.08.2011, <http://wiadomosci.onet.pl/regionatne/poznan/-klopoty-polskiego-podroznika-nie-dal-lapowki,l,4813576,region-wiadomosc.html>

Brylonek, Marek (2008), „PKW w Czadzie i Republice Środkowoafrykańskiej”. *Przegląd Logistyczny*, December, no. 4, 4–10 pp.

Debos, Marielle (2008), „Fluid Loyalties in a Regional Crisis: Chadian 'Ex-Liberators' in the Central African Republic”. *African Affairs*, vol. 107, April, 225–235 pp.

Howden, Daniel (2010), „International justice and Congo 'warlord' on trial. Test of court's credibility as millionaire businessman and former vice-president faces charges of mass murder, rape and pillage”. *The Independent*, 23.11.2010, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/international-justice-and-congo-warlord-on-trial-2141135.html>

Jabłońska Agata, Białobok Paweł (2005), „AIDS polityki”. *Wprost*, 11.09.2005, no. 36, p. 82–83.

Kępczyński, Artur (2008), „Wyzwania logistyczne operacji w Czadzie i Republice Środkowoafrykańskiej”. *Przegląd Logistyczny*, December, no. 4, 11–16 pp.

Internetes források

Background note: Central African Republic, U.S. Department of State, Bureau of African Affairs, <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/-4007.htm>

Campbell, Kelly (2006), *Central African Republic, Chad and Sudan: Triangle of Instability ?*, Center for Conflict Analysis and Prevention, United States Institute of Peace, December 2006, <http://www.usip.org/publications/central-african-republic-shad-and-sudan-triangle-instability> *Central Africa: Lord's Resistance Army Exploits State Weakness*, <http://www.rightsmonitoring.org/2011/02/central-africa-lords-resistance-army-exploits-state-weakness/>

Central African Republic, Country profile of human development indicators, <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/CAF.html>

Lord's Resistance Army killed hundreds in Congo Massacre, Reuters, 27.03.2010. <http://www.reuters.com/article/2010/03/27/us-Congo-democratic-massacre-idUSTRE62Q1PZ20100327>

Queyranne, Greg, *Peace in Central African Republic? Last rebels sign deal to end conflict*, Centre for African Development and Security, <http://cads-cdsa.org/2011/07/peace-in-central-african-republic-last-rebels-sign-deal-to-end-conflict/>

Tonino, P., Nyabenda, F., *Islam en Centrafrique*, <http://www.afriquespoir.com/Ae26/page13.html>

UN-OHRLLS, *Least Developed Countries*, <http://www.unohrlls.org/en/ldc/related/62/>

Egyéb források

Ambassador, director: M. Brügger, Denmark 2011, distribution: Against Gravity.

ENGLISH ABSTRACT

Hitting the skids – The growing problem of state dysfunctionality in the Central African Republic

Over the last two years, the Central African Republic (CAR) has been running through newspaper headlines all over the world, and is present in the media almost on a weekly basis. This unusual interest of the international community in one of the poorest countries in the world has resulted from two successive civil wars: first, in 2012 the anti-government rebellion drawing together the alliance of rebel militia factions – the Seleka, and a year later the insurrection by the Anti-Balaka. However, the CAR has demonstrated state dysfunctionality features for a long time and it has been leading all possible rankings of failed states, instability, poverty, corruption etc. This article is an attempt to analyse the causes of this situation, taking into account, among other things, the author's experience from field research in the country.